

Iwona Pogorzelska

---

90 lat Archiwum Państwowego w Kielcach

Z Dziejów Regionu i Miasta : rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Skarżysku-Kamiennej 5, 83-106

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Artykuły

Iwona Pogorzelska

Archiwum Państwowe w Kielcach

90 lat Archiwum Państwowego w Kielcach

90 lat istnienia Archiwum Państwowego w Kielcach to czas oddziaływania na społeczeństwo naszego regionu, które z każdym rokiem częściej korzysta z usług oferowanych przez archiwum. Zadania, jakie stoją przed pracującymi tu archiwistami, to tzw. „misja archiwów”, której nadrzędnym celem jest „trwałe zachowanie świadectw przeszłości, zapewnienie do nich powszechnego dostępu w celu wspierania rozwoju państwa i społeczeństwa obywatelskiego”.

Misję tę archiwum realizuje poprzez „zapewnienie każdemu obywatelowi przyjaznego, ciągłego i bezpiecznego dostępu, w dowolnym miejscu i czasie, do zgromadzonych w archiwach zasobów informacji, inspirowanie i wspieranie sektora publicznego w dziedzinie zarządzania dokumentacją utrwaloną w każdej postaci, w celu zabezpieczenia źródeł pamięci historycznej, a także interesów państwa i obywateli, kreowanie i wspieranie przedsięwzięć edukacyjnych służących poznaniu i zrozumieniu przeszłości narodu, państwa, społeczności lokalnych i poszczególnych obywateli, a także wzmacnianie potrzeby uczestnictwa w kształtowaniu dziedzictwa narodowego, uświadomienie obywatelom znaczenia zasobu archiwalnego oraz możliwości wszechstronnego jego wykorzystania oraz stałe dostosowywanie archiwów do zmieniającego się otoczenia i jego potrzeb”¹.

---

¹ <http://www.archiwa.gov.pl/images/stories/Strategia%20archiw%C3%B3w%20pa%C5%84stwowych%20na%20lata%202010-2020.pdf> (dostęp 15 X 2013).

Zadania te w archiwum kieleckim wypełniają obecnie następujące oddziały merytoryczne:

1. Oddział I Nadzoru Archiwalnego i Gromadzenia Zasobu (ze stanowiskiem ds. przechowalnictwa dokumentacji o czasowym okresie przechowywania),
2. Oddział II Ewidencji Opracowania i Zabezpieczania Zasobu Archiwalnego (z Pracownikami Konserwacji, Digitalizacji i Reprografii),
3. Oddział III Udostępniania, Informacji i Edukacji Archiwalnej z Punktem Obsługi Klienta, Pracownią Naukową i Biblioteką. Przy tym Oddziale funkcjonuje także Samodzielne stanowisko ds. popularyzacji,
4. Oddział Zamiejscowy Archiwum Państwowego w Kielcach z siedzibą w Sandomierzu.

Historia archiwum

Instytucja miała swój początek w 1923 r., kiedy to archiwum kieleckie otrzymało do swej dyspozycji pomieszczenia w budynku Urzędu Wojewódzkiego 1 stycznia rozpoczęło swoją faktyczną działalność², gromadząc i zabezpieczając archiwalia z terenu całej byłej guberni kieleckiej. Pierwszym kierownikiem archiwum był Zenon Żurkowski³. W okresie międzywojennym funkcję tę pełnili kolejno: Józef Lucjan Głazek, Czesław Milewski, Ludwik Bazylewski i Ludwik Krone⁴. W tym czasie działalność placówki z uwagi na niewystarczające warunki lokalowe sprowadzała się jedynie do gromadzenia, zabezpieczania oraz sporadycznego porządkowania zasobu, czasem udostępniania archiwaliów i prowadzenia kwerend.

Pierwsza przeprowadzka archiwum miała miejsce w 1924 r. i była to jedynie zmiana pomieszczeń w tym samym budynku. Dopiero w 1935 r. wojewoda kielecki przeznaczył na potrzeby archiwum parter domu

---

² Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), zespół Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: AP w K), sygn. 13, s. 14-15.

³ Ibid., sygn. 74, s. 8-9.

⁴ I. Pogorzelska, *Historia Archiwum Państwowego w Kielcach*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne” 1, 2012, s. 22-24.

przy ul. Mickiewicza 5⁵. W tych pomieszczeniach zastała instytucję II wojna światowa. Archiwum kieleckie przeszło wówczas pod zarząd Generalnej Dyrekcji Archiwów przy Urzędzie Generalnego Gubernatora.

W dniu 2 kwietnia 1940 r. siedzibą archiwum stały się znów pomieszczenia przedwojennego Urzędu Wojewódzkiego (pałac biskupów krakowskich), lecz po kilku miesiącach, 31 sierpnia przystąpiono do kolejnych przenosin, tym razem do kamienicy znajdującej się u zbiegu ulic Kilińskiego i Rynku⁶. W 1941 r. władze okupacyjne przekazały archiwum w użytkowanie drugi dom znajdujący się na tej samej posesji⁷.

Straty materialne poniesione w czasie walk w 1945 r. były znikome. O wiele poważniejsze były straty, jakie w czasie II wojny światowej poniósł zasób archiwalny. Niemcy wywieźli do Rzeszy 2800 kg akt. Były to akta dotyczące tych części województwa, które zostały włączone do Rzeszy. Akta te powróciły do Kielc w latach 1946–1947.

Pracujący w archiwum starali się wszelkimi siłami ochronić zasób archiwalny. Przedłużano więc czas pracy przy gromadzeniu i spisywaniu akt przygotowywanych do wysyłki, ukrywano co cenniejsze egzemplarze u osób prywatnych. Dużą rolę odegrali tu ówcześni pracownicy, między innymi: Franciszek Paprocki, Antoni Rybarski, Piotr Bańkowski oraz Franciszek Mozarski⁸.

Po remoncie uszkodzonego budynku archiwum przystąpiono do prac nad zasobem, m.in. do porządkowania i inwentaryzacji akt oraz kwerend. W 1945 r. wpłynęły 152 podania o kwerendy, a z zasobu archiwalnego korzystało 2 użytkowników. W 1949 r. w archiwum wykonano 81 kwerend, a z pracowni korzystały 22 osoby (19 badaczy i 3 przedstawiciele urzędów), którym z zasobu archiwum udostępniono 121 jednostek archiwalnych⁹.

W czerwcu 1945 r. kierownikiem/dyrektorem kieleckiego archiwum został Marian Witkowski¹⁰. W tym czasie kontynuowano zabezpiec-

---

⁵ APK, AP w K, sygn. 89, s. 5, 19.

⁶ S. Marcinkowski, *Działalność Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Kielcach w latach 1923–1973*, Kielce 1973, s. 10; APK, AP w K, sygn. 229, nlb.

⁷ Ibid.

⁸ I. Pogorzelska, *Historia Archiwum*, s. 24.

⁹ APK, AP w K, sygn. 234, s. 1–6.

¹⁰ Ibid., sygn. 147, s. 4–5, 17–18.

czanie spuścizn rodowo-majątkowych, które w pierwszych latach powojennych, wobec braku ich właścicieli, narażone były na zniszczenie¹¹, a także rozpoczęto przejmowanie akt wytworzonych już w Polsce Ludowej. Prace prowadzone nad zasobem były kontynuacją działań podejmowanych w okresie wcześniejszym. W latach 1950–1951 funkcję dyrektora pełnił Władysław Prawdzik¹², następnie w latach 1951–1952 Jan Pazdur, od kwietnia 1952 r. Stanisław Steczeń¹³.

Początek lat 50. to okres o szczególnym znaczeniu dla archiwistyki i archiwów. Na mocy dekretu z dnia 29 marca 1951 r. o *archiwach państwowych* oraz późniejszego zarządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w *sprawie sieci archiwalnej* – na obszarze województwa kieleckiego utworzono sieć archiwów powiatowych¹⁴.

W dniu 1 grudnia 1950 r. powstało Powiatowe Archiwum Państwowe w Starachowicach. Siedzibą placówki stał się lokal przy ul. Iłżeckiej 19. W 1976 r. archiwum otrzymało wolno stojący budynek przy ul. Spółdzielczej 2, a w 1995 r. budynek przy ul. Hutniczej 14. Pierwszym kierownikiem był Stanisław Rozenberg. W latach 1950–1960 placówką zarządzał Franciszek Niemiec, od 1960 r. Tadeusz Kręgiel. Od 2000 r. stanowisko kierownika archiwum piastowała Maria Kucharska, a od 2007 r. do 2011 r., tj. do likwidacji placówki, Wiesława Rutkowska. Zasób archiwalny i kompetencje, podobnie jak pozostałych zlikwidowanych w 2011 r. oddziałów w Pińczowie i Jędrzejowie, przejęło Archiwum Państwowe z siedzibą w Kielcach.

Również 1 grudnia 1950 r. rozpoczął swoją działalność drugi z oddziałów archiwum kieleckiego – Powiatowe Archiwum Państwowe w Sandomierzu. Kierownikiem placówki został Stanisław Walczyna. W 1960 r. kierownikiem sandomierskiego archiwum została Zdzisława Świder. Od 1975 r. w związku z reformą podziału administracyjnego Oddział w Sandomierzu przekształcono w niezależne Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Tarnobrzegu z siedzibą w Sandomierzu. Z dniem 1 kwietnia 1985 r. archiwum to zarządzeniem nr 2 Naczelniej

---

¹¹ *Archiwum Państwowe w Kielcach i jego oddziały. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, oprac. pod kier. S. Marcinkowskiego, Warszawa–Łódź 1983, s. 18.

¹² APK, AP w K, sygn. 1448, s. 12.

¹³ *Ibid.*, s. 1; *Archiwum*, s. 18.

¹⁴ *Ibid.*; S. Marcinkowski, *Działalność Wojewódzkiego Archiwum*, s. 20.

Dyrekcji Archiwów Państwowych zostało oddziałem zamiejscowym archiwum kieleckiego¹⁵. Archiwum w Sandomierzu początkowo mieściło się w gmachu ratusza, by w 1965 r. otrzymać w użytkowanie adaptowany i wyremontowany budynek sandomierskiej synagogi znajdujący się przy ul. Żydowskiej 4. Od 1990 r. kierownikiem placówki jest Piotr Pawłowski.

1 lutego 1951 r. rozpoczęła działalność kolejna placówka archiwum pod nazwą: Powiatowe Archiwum Państwowe w Końskich. Kierownikiem archiwum został Włodzimierz Szyć. Lokal składał się wówczas z 3 izb mieszczących się w budynku przy ul. Warszawskiej 28. W 1953 r. stanowisko kierownika objęła Maria Śliwińska-Dorcz. Archiwum obejmowało w tym czasie bezpośrednią działalność powiat konecki, a po likwidacji oddziału archiwum w Opocznie, także powiat opoczyński. W związku ze wspomnianą reformą podziału administracyjnego z 1975 r. oddział archiwum w Końskich został zlikwidowany, a zasób archiwalny i kompetencje przejęło Archiwum Państwowe w Kielcach.

Z dniem 1 marca 1951 r. powstało również Powiatowe Archiwum Państwowe w Opocznie, którego kierownikiem został Roch Bilski. Oddział w Opocznie funkcjonował tylko do 1952 r., a jego kompetencje i zasób przejęło archiwum w Końskich.

Archiwum Państwowe w Kielcach – Oddział w Pińczowie powstał 1 kwietnia 1952 r. Siedzibą tej placówki od początku jej istnienia był zabytkowy budynek „Domu Wójta na Mirowie”, zwany także „Drukarnią Ariańską”. Pierwszym kierownikiem i organizatorem pińczowskiego Archiwum była Henryka Czerwińska. Po odejściu na emeryturę w 1968 r. zastąpił ją Kazimierz Nobis. Następnie, w kolejności, archiwum prowadzili: Hildegarda Wielguszevska-Jankowska, Krzysztof Tuzimek oraz Andrzej Grygiel. W 1996 r. obowiązki kierownika przejął Andrzej Rak. Placówka ta zakończyła swoją działalność w 2011 r., a zasób archiwalny i kompetencje (jak wspomniano wcześniej) przejęło Archiwum Państwowe z siedzibą w Kielcach.

Jako ostatnie spośród archiwów terenowych powstało Powiatowe Archiwum Państwowe w Jędrzejowie. Zorganizowano je w październiku 1954 r. Pierwszą siedzibą był lokal znajdujący się w pomiesz-

---

¹⁵ Zarządzenie nr 2 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 1 kwietnia 1985 r. w sprawie utworzenia w Sandomierzu Oddziału Archiwum Państwowego w Kielcach.

czeniu należących do klasztoru oo. cystersów, a jego kierownikiem został mianowany Stanisław Szczęsny. Od stycznia 1955 r. funkcję kierownika pełnił Jacek Jedliński. Z dniem 1 września 1965 r. kierownikiem placówki w Jędrzejowie został Zdzisław Osiński, później Cecylia Osińska, Jacek Kaczor, Monika Marczuk-Marcinkowska i od 1999 r. Iwona Kwiatkowska. Na początku lat siedemdziesiątych władze miejskie przydzieliły dla potrzeb instytucji trzy pokoje w budynku przy ul. Świerczewskiego 2. Następnie zasób archiwum został przeniesiony do baraku Komunalnego Przedsiębiorstwa Remontowo-Budowlanego przy ul. Okrzei, a w 1980 r. Archiwum przeniesiono na parter budynku przy ul. Reymonta 21c. Po 1989 r. archiwum jędrzejowskie przeszło jeszcze dwie przeprowadzki: pierwszą na ul. Reymonta 12, drugą na Pl. Kościuszki 19. Po 1975 r. archiwum funkcjonowało jako ekspozytura, a w latach 1983–2011 jako oddział Archiwum Państwowego w Kielcach¹⁶.

Lata 50. to istotny okres w dziejach archiwum kieleckiego. W dniu 23 grudnia 1952 r. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Kielcach zarządzeniem nr 22 Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych otrzymało pierwszy statut organizacyjny. W 1951 r. kieleckie władze wojewódzkie przekazały Archiwum Państwowemu do odbudowy i adaptacji zniszczony w 70% budynek po byłej synagodze przy ulicy Warszawskiej 17, który archiwum zajmowało od 1955 do 2011 r.¹⁷ Nowy budynek o powierzchni około 900 m² pozwolił na przejmowanie, opracowywanie i udostępnianie przechowywanej dokumentacji¹⁸.

Po Stanisławie Steczeniu, który w 1963 r. odszedł na emeryturę, funkcję dyrektora pełnił Jan Naumiuk, a w 1964 r. dyrektorem archiwum został Stanisław Marcinkowski¹⁹, który zarządzał archiwum kieleckim do 1982 r. W 1982 r. na emeryturę odszedł Stanisław Marcinkowski, a stanowisko dyrektora objęła Elwira Szczepaniak, która funkcję tę pełniła do 2009 r. Następnie stanowisko dyrektora piastował Rafał Chałoński, po nim obowiązki te pełnił Wojciech Grzesik, a od 1 lipca 2011 r. dyrektorem jest Wiesława Rutkowska.

---

¹⁶ *Archiwum*, s. 24

¹⁷ APK, AP w K, sygn. 502, s. 108.

¹⁸ *Archiwum*, s. 24.

¹⁹ APK, AP w K, sygn. 1451, s. 2.

Archiwum to nie tylko jego zasób, ale i zajmujący się tym zasobem ludzie. W dwudziestoleciu międzywojennym archiwum zatrudniało od jednej do kilku osób. W okresie powojennym w archiwach województwa kieleckiego pracowało około 60 osób²⁰. Obecnie kadre Archiwum Państwowego w Kielcach stanowią 44 osoby – pracownicy merytoryczni i obsługi²¹.

Pracownicy zajmują się kształtowaniem i nadzorowaniem państwowego zasobu archiwalnego. Do ich zadań należy także przejmowanie, przechowywanie i zabezpieczanie, ewidencja i opracowywanie archiwaliów, które następnie udostępniają zainteresowanym użytkownikom. Ponadto zajmują się również edukacją i popularyzacją zasobu archiwalnego²².

Za najbardziej bliską i zrozumiałą dla społeczeństwa rolę archiwum uważamy udostępnianie zasobu archiwalnego oraz jego szeroko pojętą popularyzację, w tym także edukację archiwalną.

Udostępnianie

Archiwum Państwowe w Kielcach działalność w zakresie udostępniania prowadziło od początku swego istnienia. W okresie międzywojennym działalność ta charakteryzowała się niewielką liczbą korzystających i udostępnianych dla nich jednostek. Wielkości te to kilka lub kilkanaście woluminów. Ta „znikomość” w stosunku do obecnej liczby udostępnianych jednostek i użytkowników wynikała z mało jeszcze rozwiniętych badań archiwalnych i zainteresowania nimi, ale również nad wyraz skromnych warunków lokalowych, braku osobnego pomieszczenia na pracownię naukową i niewystarczającej, jednoosobowej obsady personalnej²³.

Jako przykład prowadzonych wówczas poszukiwań można przytoczyć: *Zabytki renesansowe Pińczowa, Dzieje zamku obronnego*

---

²⁰ S. Marcinkowski, *Działalność Wojewódzkiego Archiwum*, s. 22.

²¹ <http://www.kielce.ap.gov.pl> (dostęp 23 III 2012).

²² I. Pogorzelska, *Historia Archiwum*, s. 33.

²³ APK, AP w K, sygn. 18, s. 7-23 (sprawozdanie za 1928 r.), sygn. 20, s. 1-2 (sprawozdanie za 1929 r.), s. 3-4 (sprawozdanie za 1930 r.), sygn. 21, k. 16 (sprawozdanie za 1931 r.), sygn. 22, s. 7-12 (sprawozdanie za 1937r.) sygn. 23 s. 12-20 (sprawozdanie za 1938 r.), sygn. 30 s. 38 i 40-45 (sprawozdanie za I półrocze 1939 r.).

w *Smoleniu k. Olkusza i dzieje tej osady w XV i XVI wieku*, a także pracę Jana Pazdura, wówczas nauczyciela Gimnazjum im. St. Kostki – *Bibliografia Tomasza Zielińskiego czy Kielce na przełomie XVIII i XIX wieku* autorstwa Feliksa Gliksmana, nauczyciela historii z Liceum im. St. Żeromskiego²⁴.

W latach 1939–1945 udostępnianie zasobu archiwalnego odnosiło się jedynie do poszukiwań prowadzonych przez urzędników niemieckich z Olkusza, Sosnowca, Zawiercia czy Będzina²⁵.

Po 1945 r. stopniowo poprawiały się warunki korzystania z materiałów archiwalnych. Zachowane sprawozdanie Piotra Bańkowskiego po raz pierwszy zawiera informację o istnieniu pracowni naukowej²⁶. Wizję nowej pracowni przedstawia także raport Antoniego Rybarskiego, w którym pisze on, jak powinno wyglądać nowe archiwum kieleckie. Znajdujemy tam informację o czytelni publicznej, sali odczytowej, pełniącej rolę sali wystawowej, pomieszczeniu na inwentarze oraz bibliotece²⁷. W zachowanych sprawozdaniach Archiwum Państwowego znajdujemy informację, iż w 1945 r. z archiwum dwukrotnie korzystali delegaci władz państwowych. Wydano im do przejrzenia 10 paczek akt i 6 planów. Stopniowo zwiększały się liczby korzystających i udostępnianych im jednostek, a przyczyniały się do tego, oprócz zainteresowania poszukiwaniami archiwalnymi, również warunki lokalowe. Pracownia naukowa w nowym budynku archiwum przy ul. Warszawskiej zajmowała pomieszczenie o pow. około 50 m² i znajdowało się tam 14 stanowisk pracy. Oddziały terenowe, aczkolwiek sporadycznie przyjmujące osoby chcące skorzystać z zasobu archiwalnego, nie dysponowały w latach pięćdziesiątych tego rodzaju pomieszczeniami.

W latach 1961–1965 w Archiwum Państwowym w Kielcach oraz w placówkach terenowych (jedynie w Jędrzejowie i Końskich nie wykazano udostępniania) udostępniono 10548 ja.²⁸ Skorzystało z nich

---

²⁴ A. Massalski, *Wkład Archiwum Państwowego w Kielcach w badania nad przeszłością regionu kieleckiego*, Kielce, 1973, s. 20.

²⁵ APK, AP w K, sygn. 229, nlb.

²⁶ P. Bańkowski, *Stan Archiwum Państwowego w Kielcach i jego potrzeby*, bd. (msp. w bibliotece APK), s. 1-7.

²⁷ APK, AP w K, sygn. 485, s. 5-8.

²⁸ Ibid., sygn. 213, nlb.

747 badaczy w czasie 3640 odwiedzin. W latach 1971–1975 archiwum odwiedziło 1625 użytkowników, którym podczas 7675 odwiedzin udostępniono archiwalia w liczbie 49937 ja.²⁹ Liczba użytkowników i udostępnianych jednostek zwiększała się z każdym rokiem. W latach 1981–1985 dla 1541 użytkowników korzystających z usług pracowni naukowych, łącznie z nowo przejętym oddziałem w Sandomierzu, udostępniono 45316 ja.³⁰

W następnych latach te najważniejsze dla udostępniania wartości świadczące także o ważności historycznej zasobu kształtowały się następująco: liczba udostępnionych jednostek – od 11356 ja. w 1994 r.³¹ do 35141 ja. w 2009 r.³², zaś liczba korzystających – od 371 osób w 1994 r.³³ do 1447 w 2009 r.³⁴

Zgodnie z art. 16 ustawy o *narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* materiały archiwalne udostępnia się jednostkom organizacyjnym i obywatelom dla potrzeb nauki, kultury, techniki oraz gospodarki. Udostępnianie materiałów archiwalnych dla powyższych potrzeb jest bezpłatne. Samodzielnie prowadzone poszukiwania można podzielić na badania naukowe, poszukiwania własnościowe, poszukiwania genealogiczne, lecz potrzeby użytkowników coraz częściej wykraczają poza te trzy typy tematów.

Forma tzw. pośredniego udostępniania zasobu, tj. poszukiwania materiałów archiwalnych przez samych archiwistów, pojawia się również wraz z początkiem działalności archiwum. W okresie dwudziestolecia międzywojennego spotkać się można z poszukiwaniami dokumentów do celów emerytalnych, np. dotyczącymi pracy wykonywanej w okresie zaborów, szczególnie w szkolnictwie, poszukiwaniami dokumentacji do spraw majątkowych wykonywanymi przez archiwistów w odpowiedzi na podania składane przez przedstawicieli władz

---

²⁹ Ibid., sygn. 216, s. 2.

³⁰ Ibid., sygn. 223, s. 8.

³¹ Ibid., sygn. 1495, s. 5, 19, 24, 34, 43.

³² *Roczne sprawozdanie opisowe z działalności Archiwum Państwowego w Kielcach za 2009 rok*, registratura Archiwum Państwowego w Kielcach.

³³ APK, AP w K, sygn. 1495, s. 5, 19, 24, 34, 43.

³⁴ *Roczne sprawozdanie*.

i urzędów państwowych, samorządowych, władz duchownych oraz osób prywatnych³⁵.

W okresie okupacji zapytania, jakie pojawiały się w przesyłanych podaniach, dotyczyły przede wszystkim próśb o wydanie dokumentów do emerytur lub zasiłków³⁶. Po zakończeniu II wojny światowej, jeszcze w 1945 r., do archiwum wpłynęły, jak podaje sprawozdanie, 154 podania. Wśród nich dwa określone zostały terminem naukowe, cztery – majątkowe, dwa – genealogiczne. Były też 144 takie, co do których użyto terminu „inne”³⁷. Późniejsze poszukiwania prowadzone przez archiwistów dotyczyły w dużej mierze celów odszkodowawczych, tj. potwierdzenia pobytu w więzieniach, obozach koncentracyjnych, wywożenia na roboty przymusowe, repatriacji, odszkodowań za zniszczenia wojenne.

Po 1990 r. potwierdzano również na podstawie nowo przejętych akt Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i jednostek podległych oraz organizacji młodzieżowych, zatrudnienie w tych organizacjach oraz wysokości zarobków, wydawano zaświadczenia o zatrudnieniu w różnorodnych zakładach pracy. Udzielano także odpowiedzi na zapytania o kwestie dotyczące praw własności począwszy od połowy XIX w. i tabel nadawczych do okresu nacjonalizacji przemysłu i reformy rolnej. Wydawano odpisy i uwierzytelnione kserokopie z akt notarialnych, sądowych i szkolnych, prowadzono poszukiwania w zespołach akt stanu cywilnego.

Nadawcami kwerend byli i są nadal zarówno osoby prywatne, jak i urzędy administracji państwowej i samorządowej z terenu całego kraju, ale nie tylko. Liczba wpływających do archiwum podań od 20 lat nie ulega zmniejszeniu, osiągając obecnie liczbę ok. 3 tysięcy pism rocznie³⁸.

W oparciu o zasób archiwalny Archiwum Państwowego w Kielcach, sporządzane są również informacje dotyczące określonych tematów, przede wszystkim dla potrzeb Naczelnej Dyrekcji Archiwów

---

³⁵ APK, AP w K, sygn. 18, s. 7-23 (sprawozdanie za 1928 r.), sygn. 20, s. 1-2 (sprawozdanie za 1929 r.), s. 3-4 (sprawozdanie za 1930 r.), sygn. 21, k. 16 (sprawozdanie za 1931 r.), sygn. 22, s. 7-12 (sprawozdanie za 1937 r.) sygn. 23 s. 12-20 (sprawozdanie za 1938 r.), sygn. 30 s. 38 i 40-45 (sprawozdanie za I półrocze 1939 r.).

³⁶ Ibid., sygn. 229, nlb.

³⁷ A. Rybarski, *Działalność archiwów*, s. 239-242.

³⁸ *Roczne sprawozdanie*.

Państwowych (NDAP). Wyniki tych poszukiwań pojawiają się w formie publikacji bądź w formie portali internetowych.

Jedną z poważniejszych i obszerniejszych kwerend tematycznych prowadzona była w związku z projektem pt. *U źródeł polskiej demokracji*. Archiwum i Oddziały Zamiejscowe w Sandomierzu i Starachowicach uczestniczyły, na zlecenie NDAP, w przygotowywaniu materiałów – tekstów i skanów – w celu umieszczenia ich na stronie internetowej *Skarby archiwów polskich*. Były to opisy dokumentów dotyczących tematyki parlamentaryzmu w dobie Sejmu Czteroletniego, Księstwa Warszawskiego, Królestwa Polskiego, a także okresu zaborów i dwudziestolecia międzywojennego.

Jedną z ostatnich kwerend tematycznych to *Archiwa przełomu 1989–1991* – wspólny projekt Kancelarii Prezydenta RP i Kancelarii Senatu, przynoszący informację o archiwaliach tego okresu.

Odmienną formą udostępniania jest wypożyczanie materiałów archiwalnych. Funkcjonowało ono również od początku istnienia archiwum. Materiały archiwalne wypożyczano dla potrzeb urzędów, ale i dla osób prywatnych, a taką praktykę dopuszczały przepisy archiwalne jeszcze w okresie powojennym; np. w 1949 r. do celów urzędowych wypożyczono na zewnątrz 28 woluminów.

Dzisiaj Archiwum Państwowe w Kielcach prowadzi również wypożyczenia międzyarchiwalne. Ze zbiorów archiwów państwowych sprowadzane są mikrofilmy akt XVI–XVIII-wiecznych. Z reprodukcji tych korzystają pracownicy naukowcy kieleckich uczelni. Ponadto w ramach wypożyczeń międzyarchiwalnych archiwum wypożycza i sprowadza do pracowni naukowej mikrofilmy akt stanu cywilnego, niezbędne w prowadzeniu poszukiwań genealogicznych. Rocznie wypożyczenia międzyarchiwalne osiągają liczbę od 500 do 800 szpul.

Wśród udostępnianych w pracowni naukowej archiwaliów znaleźć również możemy materiały archiwalne dotyczące Skarżyska-Kamiennej, a są to m.in.: Zbiór Krystyny Wojciechowskiej ze Skarżyska-Kamiennej – lata 1916–1950, Akta gminy Skarżysko Kościelne – lata 1864–1854, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Skarżysku Kościelnym – lata 1810–1911, Akta miasta Skarżyska-Kamiennej – lata [1883] 1923–1945, Zakład Energetyczny Okręgu Wschodniego w Skarżysku-Kamiennej – lata 1925–1950, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Skarżysku-Kamiennej – lata [1949] 1950–1975, Zarząd Miejski w Skarżysku-Kamiennej – lata 1945–1950 [1954], Skarżyskie Zakłady Przemysłu Skórzanego

„FOSKO” w Skarżysku-Kamiennej – lata 1957–2001, Miejska Rada Narodowa w Skarżysku-Kamiennej – lata [1973] 1975–1990, Urząd Miejski w Skarżysku-Kamiennej – lata [1957] 1973–1990, Akta stanu cywilnego parafii prawosławnej w Skarżysku (Bzin) – lata 1907–1909, Księgi i akta hipoteczne sądów w Skarżysku-Kamiennej – lata 1924–2011³⁹, ale informacje o tym mieście można znaleźć także i w innych zespołach archiwalnych, jak choćby: Urząd Wojewódzki Kielecki z lat 1919–1939 [1949], Urząd Wojewódzki Kielecki z lat [1925] 1944–1950, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach z lat [1934] 1950–1973 [1975], Tajne nauczanie w okresie okupacji hitlerowskiej w kieleckim, radomskim, częstochowskim, sandomierskim z lat 1939–1945 [1947, 1973], Urząd Wojewódzki w Kielcach z lat [1930] 1973–2002 czy Wojewódzki Komitet Ochrony Pamięci, Walki i Męczeństwa w Kielcach z lat 1990–2002.

Archiwalia związane ze Skarżyskiem można również odnaleźć w zasobach innych archiwów, np. Archiwum Państwowego w Radomiu. Znajdujemy tam np. Odezwę Subkomitetu Plebiscytowego w Skarżysku, wzywającą do moralnego i materialnego poparcia akcji plebiscytowej: „My już posiadamy wolność i cieszym się nią, lecz nie wszyscy jeszcze Polacy wobec świata mają szczęście należeć do wolnej i zjednoczonej [...] z 1920 roku”, plakat teatru „Miraż” awizujący wystawienie operetki pt. *Jedna para butów*. Kolejne plakaty reklamujące przedstawienia: *Nie ma jak ta wojna*, farsy *Zazdrosny mąż* (termin przedstawień 21 lutego. Występy gościnne w Ostrowcu i Skarżysku 22, 23, 24, 25 lutego 1920 r.). Ponadto plakat informujący o otwarciu sezonu piłkarskiego w dn. 7 marca 1948 r. zawodami towarzyskimi między ZEORK Skarżysko a Bronią Radom. Materiały dotyczące Skarżyska-Kamiennej są też w Narodowym Archiwum Cyfrowym, gdzie zachowały się fotografie dotyczące m.in. uroczystości żałobnych ku czci marszałka Polski Józefa Piłsudskiego w Skarżysku-Kamiennej z 1935 r., zjazdu absolwentów Prywatnego Koedukacyjnego Gimnazjum Towarzystwa Przyjaciół Szkoły Średniej im. Augusta Witkowskiego w Skarżysku-Kamiennej (lata 1930–1939) czy jasełek zorganizowanych przez Rodzinę Poczтовую w Skarżysku z 1934 r.⁴⁰

---

³⁹ <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php?sort=&l=pl&binary=&operator=and&m ode=search&nrarchiwum=21&zesp1=skarż&f=50> (dostęp 29 XI 2013).

⁴⁰ <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/iza.php> (dostęp 29 XI 2013).

Popularyzacja i promocja zasobu archiwalnego

Mówiąc o popularyzacji zasobu archiwalnego należy zwrócić uwagę na pierwsze jej przejawy, a mianowicie prezentację kieleckich archiwaliów na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu w 1929 r.⁴¹

Istotnym jest także fakt, iż w okresie okupacji archiwum uczestniczyło w konspiracyjnej działalności popularyzatorsko-edukacyjnej. F. Paprocki, wspólnie z prof. dr. Stefanem Fryczem i ks. prof. dr. Stefanem Umińskim, prowadził tajne nauczanie z zakresu nauk pomocniczych historii. Słuchacze tajnych kompletów zwiedzali też archiwum poznając sposoby porządkowania akt, lub ćwiczyli się w paleografii. Prowadzono również wykłady i pogadanki w domach prywatnych, np. w kwietniu 1944 r. F. Paprocki wygłosił odczyt o 150. rocznicy Insurekcji Kościuszkowskiej⁴².

Działalność edukacyjną archiwum kontynuowano także po zakończeniu II wojny światowej, początkowo w archiwach w Kielcach i Radomiu, w latach 50. we wszystkich placówkach terenowych. Pracownicy archiwum organizowali pokazy dokumentów i pogadanki dla kilkudziesięciu wycieczek szkolnych rocznie. Prowadzono lekcje, których tematyką były przede wszystkim dzieje archiwum, jego zadania oraz zasób. Zapoznawano młodzież ze sposobami korzystania z materiałów archiwalnych. W późniejszym czasie z lekcji tych w formie wykładów korzystali z dużym zainteresowaniem także studenci kieleckich uczelni. Pracownicy archiwum prowadzili prelekcje dla studentów studiów dziennych, zaocznych i podyplomowych. Prelekcje takie prowadzone również były w szkołach oraz placówkach regionalnych instytucji i stowarzyszeń.

Na podstawie zachowanych sprawozdań można na przykład twierdzić, iż w latach 1994–1997⁴³ (wcześniej nie prowadzono systematycznej dokumentacji) z tych form edukacji korzystało od 700 do 1000 osób rocznie, w początkach XXI w. liczba ta sięgała maksymalnie 500 osób,⁴⁴ obecnie zaś nadal ulega zmniejszeniu osiągając liczbę ok. 200 osób

---

⁴¹ APK, AP w K, sygn. 18, s. 23.

⁴² Ibid., sygn. 229, nlb.

⁴³ Ibid., sygn. 1522, s. 9, sygn. 1524, s. 15, sygn. 1525, s. 16, sygn. 1526, s. 23.

⁴⁴ Ibid., tamże, sygn. 1527, s. 30-31, sygn. 1528, s. 30, sygn. 1529, s. 35.

rocznie⁴⁵. Jedną z przyczyn tego zjawiska jest przede wszystkim technika. Pozwala ona bowiem na rozwój innych, nowocześniejszych form edukacji. Takimi są: wystawy wirtualne, prezentacje multimedialne oraz najnowsze – na chwilę obecną – lekcje on-line⁴⁶.

Oprócz typowej edukacji archiwalnej coraz częściej w archiwach mamy do czynienia z organizowaniem „spotkań archiwalnych”, których głównym celem jest popularyzacja – ukazanie zasobu archiwalnego szerszym kręgom społeczeństwa. Prowadzenie takiej działalności wynika bezpośrednio z ustawy z 1983 r., która mówi, iż jednym z zadań archiwów jest „popularyzacja wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach oraz prowadzenie działalności informacyjnej” oraz tzw. Strategii Archiwów Państwowych na lata 2010–2020, podkreślającej potrzebę i konieczność budowania wizerunku archiwów państwowych jako nowoczesnych i przyjaznych instytucji aktywnie uczestniczących w procesie edukacji społeczeństwa otwartego⁴⁷.

W ramach tej działalności wyróżnić możemy np. organizowanie wystaw i pokazów materiałów archiwalnych oraz współudział w ich przygotowaniu.

Wystawy i ekspozycje archiwalne to praktycznie najstarsza i najczęstsza forma popularyzacji zasobu archiwalnego. Przeważnie jest częścią składową organizowanych przez archiwa uroczystości rocznicowych, choć zdarzają się także wystawy tematyczne, których celem jest prezentacja wybranych materiałów archiwalnych reprezentatywnych dla zasobu. Prezentowanie materiałów archiwalnych z biegiem czasu ulega dalszemu doskonaleniu. Dotyczy to zarówno tematyki i formy, ale także wyposażenia i urządzenia sal wystawowych, bezpieczeństwa eksponatów oraz oprawy plastycznej⁴⁸. Jedną z najwcześniejszych była wspomniana ekspozycja archiwalna zorganizowana w 1929 r. w trakcie Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu. Po II wojnie światowej działania popularyzatorskie stały się jednym z elementów propagandy

---

⁴⁵ *Roczne sprawozdania*.

⁴⁶ <http://www.kielce.ap.gov.pl/pl/oferta-edukacyjna/lekcje-archiwalne-on-line.html> (dostęp 15 X 2013).

⁴⁷ <http://www.archiwa.gov.pl/pl/strategia-archiwow-pastwowych.html> (dostęp 15 X 2013).

⁴⁸ *Wystawy w archiwum – drugie życie dokumentów (...)*, red. K. Binda, A. Krzemińska, Bielsko-Biała 2012.

komunistycznej, mimo to nie sposób nie zauważyć, że oprócz narzuconej tematyki organizowane wówczas wystawy przyczyniały się także do popularyzacji zasobu i funkcjonowania archiwum.

W przypadku archiwum kieleckiego organizowanie i prezentacja wystaw były utrudnione. Brakowało bowiem stosownego na ten cel miejsca – sali wystawowej. Wystawy jednak powstawały, a ich tematami były między innymi prezentacje materiałów dotyczących np. historii wsi – 1952 r., górnictwa i przemysłu Kielecczyzny (konkretnie Zagłębia Staropolskiego) w dokumencie archiwalnym – 1959 r., dokumentów dotyczących powstania styczniowego – 1963 r., plakatów z okresu okupacji hitlerowskiej – 1965 r., czy też materiałów archiwalnych prezentowanych na okoliczność 1000-lecia Państwa Polskiego – 1966 r.⁴⁹ Do kilku z nich zachowały się scenariusze i spisy planowanych do zaprezentowania archiwaliów.

Tematyka wystaw archiwum kieleckiego urozmaicała się z każdym rokiem. Nie były one zbyt wielkie, ale pozwalały zarówno użytkownikom pracowni naukowej, jak i przychodzącym na zajęcia uczniom i studentom zobaczyć fragment historii zawartej w prezentowanym materiale archiwalnym.

Na podstawie sprawozdań z okresu ostatnich kilkunastu lat można sporządzić listę tematów prezentowanych ekspozycji. Oto niektóre z nich: 1997 r. – *Wypoczynek dzieci i młodzieży w dokumencie archiwalnym*, *Wierzbnik i Wąchock w dokumencie* – OZ Starachowice; 1998 r. – *Kurorty Busko i Solec w XIX i XX wieku*; 1999 r. – *Dwory i pałace Kielecczyzny w aktach Dyrekcji Ubezpieczeń*; 2000 r. – najcenniejsze dokumenty z zasobu archiwum kieleckiego (również w oddziałach zamiejscowych) oraz *Kresy Wschodnie Rzeczypospolitej na mapach sztabowych z 1915 roku*; 2001 r. – archiwalia dotyczące miasta, jego historii i dnia dzisiejszego (również w oddziałach zamiejscowych); 2002 r. – najciekawsze archiwalia dotyczące szkolnictwa; 2003 r. – *Dokument źródłowy podstawą w poznaniu historii swojej rodziny*; 2004 r. – *Kielce – obraz miasta w dokumencie – przeszłość, teraźniejszość*; 2005 r. – *Historia szkół w Kielcach na podstawie dokumentu źródłowego*; 2006 r. – *Organizacje młodzieżowe w dokumencie archiwalnym*; 2007 r. – *68. rocznica wybuchu II wojny światowej*; 2008 r. – *90 lat*

---

⁴⁹ E. Derdowska-Szczepaniak, *Działalność naukowo-badawcza pracowników archiwów województwa kieleckiego*, Kielce 1973, s. 15-16.

po „Wielkiej Wojnie”; 2009 r. – ...i zostaje tylko fotografia... wystawa tematyczna⁵⁰.

Powstawały też wystawy mniejsze, składające się z kilku plansz np. ekspozycje upamiętniające wrzesień 1939 r., w tym rocznicę 17 i 27 września – rocznicę powstania Polskiego Państwa Podziemnego, a w pracowni naukowej – ekspozycje dokumentów dotyczących powstania listopadowego oraz skany przechowywanych w archiwum świątecznych kart pocztowych i zaproszeń na bale karnawałowe.

W 2010 r. tuż przed przeprowadzką do nowej siedziby zaprezentowano jeszcze wystawy: *PRL na afiszu i plakacie*, *Echa wojny 1920 roku na Ziemi Kieleckiej*, *Ksiądz Piotr Ściegienny – życie i działalność*, do stworzenia której posłużyły materiały z Archiwum Państwowego w Kielcach, ale także Archiwum Głównego Akt Dawnych, Archiwum Państwowego w Lublinie i Radomiu, Narodowego Archiwum Cyfrowego oraz Archiwum Diecezjalnego w Kielcach⁵¹.

Od września 2011 r. udostępnianie zasobu archiwum prowadzone jest już w nowej siedzibie. Obecna pracownia zajmuje 118,59 m². Znajduje się tu 17 stanowisk pracy, 4 czytniki mikrofilmów, 3 stanowiska komputerowe. Użytkownicy mają również możliwość korzystania z własnych laptopów, a od lutego 2013 r. mogą wykonywać samodzielnie, własnymi aparatami, zdjęcia cyfrowe. Oczywiście dla potrzeb użytkowników pracownicy wykonują kserokopie, skany, zdjęcia cyfrowe, służą pomocą w odszukiwaniu materiałów archiwalnych oraz w korzystaniu z komputerowych baz danych takich jak: *Sezam*, *Ela*, *Pradziad*, *Iza*, czy *Szukaj w archiwach*. Pracownia naukowa zaprasza gości podczas imprez takich jak np. „białe noce”.

Przeprowadzka Archiwum Państwowego w Kielcach do gmachu przy ul. Kusocińskiego 57 pozwoliła na sukcesywne rozwijanie działalności ekspozycyjnej. Przestrzenie, jakimi dysponuje archiwum, dają możliwość prezentowania naszego zasobu w jak najszerzej formie. W ramach uroczystości otwarcia nowej siedziby w październiku 2011 r. zorganizowano ekspozycję *Archiwum Państwowe w Kielcach wczoraj i dziś*, na jesieni 2011 r. zaprezentowano kolejną: *Archiwalia i pamiątki*

---

⁵⁰ APK, AP w K, sygn. 1526, s. 22, sygn. 1527, s. 29-30, sygn. 1528, s. 29, sygn. 1529, s. 24; *Roczne sprawozdania*.

⁵¹ Ibid.

stanu wojennego w Archiwum Państwowym w Kielcach⁵², a w czerwcu 2012 r. archiwum zaprosiło na otwarcie wystawy pt. *Szybciej, wyżej, silniej. Dzieje sportu na Kielecczyźnie w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach*⁵³. Ostatnia z wystaw, otwarta 16 października 2013 r., nosiła tytuł: *Gdy myślę, Ojczyzna ... – portrety sławnych Polaków w dokumencie archiwalnym...*”.

Dodać należy także, że niezależnie od organizowanych corocznie wystaw, w gmachu archiwum możemy zobaczyć także ekspozycje stałe. Stanowią je wizualizacje najcenniejszych archiwaliów prezentowane w przestronnych korytarzach nowego budynku.

Materiały archiwalne znajdujące się w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach służą także wystawom organizowanym przez inne placówki naukowe i kulturalne. Najwcześniejsze przykłady to: 1963 r. – *Kielecczyzna w ogniu walki w dobie powstania styczniowego* (wspólnie z Polskim Towarzystwem Historycznym)⁵⁴, 1982 r. – *100-lecie powstania ruchu robotniczego na Kielecczyźnie* (wspólnie z Muzeum Świętokrzyskim)⁵⁵. Inne bardziej znaczące: 2002 r. – *Skarby archiwów polskich*, wystawa, która odbyła się w Szczecinie podczas IV Powszechnego Zjazdu Archiwistów⁵⁶, czy 2006 r. – wystawa: *Powiew wolności – z dziejów NSZZ Solidarność „Ziemia Sandomierska”* zorganizowana przez Oddział Zamiejscowy w Sandomierzu, Muzeum Okręgowe w Sandomierzu i Stowarzyszenie „Pamięć i Solidarność”⁵⁷.

Archiwum Państwowe w Kielcach używało również swych zbiorów na wystawy organizowane przez Archiwum Główne Akt Dawnych – w 2007 r. – *Księstwo Warszawskie 1807–1815 próba odbudowy państwowości polskiej*⁵⁸ oraz w 2008 r. – *Powstanie styczniowe 1863–1864 w 145. rocznicę wybuchu*⁵⁹. W ramach współpracy z różnymi ośrodkami kultury, np. Muzeum Historii Kielc czy Muzeum Wsi Kieleckiej

---

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ APK, AP w K, sygn. 1349, s. 9.

⁵⁵ Ibid., sygn. 1358, nlb.

⁵⁶ *Roczne sprawozdanie*.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

– Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie, Archiwum Państwowe w Kielcach również wypożycza skany, jak i oryginały dokumentów archiwalnych.

Nowszą formą są wystawy wirtualne. Dają one możliwość zaprezentowania zbiorów archiwalnych większej liczbie użytkowników, przez swą formę generują mniejsze koszty, a będąc prezentowanymi on-line mają możliwość zainteresowania większej liczby osób. Cele wystaw są różnorodne. Są one np. wizytówką archiwum i pokazują jego najcenniejsze zbiory, prezentują dokumenty odnoszące się do różnorodnych wydarzeń historycznych, a także stanowią pomoc dydaktyczną dla nauczycieli, którzy mogą wykorzystywać je na lekcjach, a tym samym wychodzić poza treść podręcznika.

W obecnej chwili na stronie internetowej udostępniamy archiwalia do tematów: *Powstanie styczniowe w dokumencie archiwalnym oraz Kobieta na dawnej fotografii ... kilka obrazów...*, *W kinie, 330. rocznica odsieczy wiedeńskiej oraz 240. rocznica powołania Komisji Edukacji Narodowej – Dzień Nauczyciela*⁶⁰.

Innym rodzajem eksponowania materiałów archiwalnych mogą być także i są prezentacje multimedialne⁶¹ czy znajdujący się na stronie internetowej archiwum wirtualny spacer umożliwiający zwiedzenie budynku⁶².

Mówiąc o technikach elektronicznych, wspomnieć należy także o udziale pracowników w projektach popularnonaukowych, których efektem stały się prezentacje dokumentów publikowane na portalu *polska.pl* w serwisach *Skarby dziedzictwa narodowego*⁶³ oraz *Miasta w internecie*⁶⁴. W pierwszym z nich zamieszczono początkowo w kategorii *Skarby archiwów polskich* najciekawsze akta z zasobu archiwum wraz z komentarzami, następnie serwis ten poszerzono o kategorię – *U źródeł polskiej demokracji*⁶⁵.

---

⁶⁰ <http://www.kielce.ap.gov.pl/pl/galerie.html> (dostęp 15 X 2013).

⁶¹ <http://www.kielce.ap.gov.pl/pl/oferta-edukacyjna/prezentacje-multimedialne.html> (dostęp 15 X 2013).

⁶² <http://www.kielce.ap.gov.pl/spacer/AP.swf> (dostęp 15 X 2013).

⁶³ http://dziedzictwo.polska.pl/katalog/index,U_zrodel_polskiej_demokracji,cid,3560.htm (dostęp 25 XI 2010).

⁶⁴ <http://miasta.polska.pl> (dostęp 25 XI 2010).

⁶⁵ http://dziedzictwo.polska.pl/katalog/index,Skarby_archiwow_polskich,cid,173.htm (dostęp 25 XI 2010).

W serwisie *Miasta w dokumencie archiwalnym* znalazły się natomiast prezentacje dotyczące 8 miast: Bodzentyna, Chęciny, Kielc, Książ Wielki, Olkusza, Pilicy, Szydłowa oraz Wolbromia, składające się z historii miasta oraz kilkunastu dokumentów z komentarzami.

Na portalu *Wirtualny Sztetl* opublikowano natomiast dokumenty dot. Chmielnika, Tarłowa, Zawichostu i Skalbmierza wraz z komentarzami⁶⁶.

Wśród innych przedsięwzięć popularyzujących archiwum i jego zasób odnotować musimy między innymi: Tygodnie Archiwów, Dni Otwarte Archiwów Państwowych, Festiwale Nauki⁶⁷.

Tygodnie Archiwów to cykliczne imprezy organizowane przez archiwa. I Tydzień Archiwów miał miejsce w 1958 r., a zorganizowano go z inicjatywy NDAP. Imprezy takie odbywały się co 5 lat – w 1963, 1968, 1973, 1978, 1984 i 1989 r., a celem ich była popularyzacja i promocja zasobu archiwalnego. Przedsięwzięcia były oczywiście szeroko reklamowane w mediach: prasie, radiu, telewizji. Towarzyszył im również szereg imprez takich jak: wystawy, pokazy, prelekcje, odczyty, sesje, lekcje archiwalne, pogadanki, konkursy, itp. Tygodnie Archiwów w obecnej chwili zastąpiły Dni Otwarte Archiwów Państwowych.

Pierwsze takie przedsięwzięcie zorganizowano w 2000 r., a celem jego było „przybliżenie szerokiej opinii publicznej zadań i problemów archiwów oraz ich znaczenia dla życia kulturalno-oświatowego poszczególnych regionów i całego kraju” poprzez prezentację najciekawszych i najcenniejszych zasobów archiwalnych możliwie jak największej liczbie osób⁶⁸.

Tematem kolejnych dni otwartych w 2003 r. – tych najsłynniejszych w historii archiwów – było hasło *Poznaj historię rodziny i swojej małej ojczyzny*. Towarzyszyły im również konkursy, lekcje archiwalne, wystawy, a pracownicy zajmowali się udzielaniem porad z zakresu szeroko rozumianej genealogii.

Dni otwarte mają istotne znaczenie dla upowszechniania wiedzy o archiwum. W takich chwilach, kiedy archiwum i jego pomieszczenia stoją otworem przed zwiedzającym, rośnie jego zainteresowanie tym, czego na co dzień nie może zobaczyć, a co jak się okazuje może

---

⁶⁶ <http://www.sztetl.org.pl/> (dostęp 15 X 2013).

⁶⁷ H. Mazur, *Rzecz o edukacyjnej funkcji Archiwum*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne” 1, 2012, s. 109-110.

⁶⁸ APK, AP w K, sygn. 1529, s. 7.

go szczególnie zainteresować: magazynami, gdzie przechowywane są archiwalia, pracowniami digitalizacji czy konserwacji. Ostatnie dni otwarte, którym również towarzyszyło zwiedzanie nowej siedziby, miały miejsce 29 czerwca 2012 r. podczas imprezy „Święto Kielc”, w której również archiwum uczestniczy⁶⁹.

Podobną formą popularyzacji są Festiwale Nauki. Założeniem Festiwali jest chęć przystępnego zaprezentowania najnowszych i różnorodnych osiągnięć naukowych. Festiwale takie odbywają się pod różnymi hasłami, a przy ich organizacji współpracuje wiele instytucji naukowych i kulturalnych. W ramach tych przedsięwzięć archiwum kieleckie kilkakrotnie zapraszało do zwiedzania wystaw prezentujących zasób archiwalny oraz organizowało konkursy dla młodzieży szkolnej.

Konkursy organizowane przez Archiwum Państwowe to jeszcze jedna z form popularyzacji archiwum. W najnowszej historii wymienić można np.: konkurs *Moi przodkowie – drzewo genealogiczne* – konkurs dla młodzieży szkolnej z 2003 r., *Historia mojej dzielnicy – osiedla* (2004), *Historia mojej szkoły* (2005)⁷⁰. We wrześniu 2012 r. archiwum kieleckie wraz z Muzeum Historii Kielc objęło patronatem merytorycznym *Szkolny Test Wiedzy o Kielcach – Znam Moje Miasto*, organizowany w ramach III edycji *Wielkiego Testu Wiedzy o Kielcach*. Organizatorami konkursu było Świętokrzyskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli oraz Stowarzyszenie Młodzi Demokraci Koło Kielce. Test ten adresowany był do uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych⁷¹. Kolejna edycja Testu miała miejsce w 2013 r.

Natomiast w 2013 r. powróciliśmy do konkursów genealogicznych. Konkurs pt. *Moja rodzina* zaowocował wystawą 57 prac uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych z terenu miasta Kielce i powiatu kieleckiego. Udzielaliśmy również wsparcia merytorycznego w konkursie *Ślady Powstania Styczniowego 1863–1864 na terenie województwa świętokrzyskiego*, a także objęliśmy patronatem zorganizowany w ramach uroczystości związanych z otwarciem Ośrodka Edukacyjno-Muzealnego „Świętokrzyski Sztetl” oraz XI Spotkań z Kulturą Żydowską w Chmielniku konkurs pt. *Nasi sąsiedzi Żydzi*. Natomiast

---

⁶⁹ *Roczne sprawozdanie*.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ H. Mazur H., *Rzecz*, s. 110-111.

w lipcu 2013 r. dla słuchaczy Letniej Szkoły Języka Historii i Kultury z Podola – Winnicy ogłosiliśmy konkurs pod nazwą *Stąd nasz ród*, którego wyniki ogłoszone będą w 2014 r.

Wychodząc naprzeciw społeczeństwu, archiwa państwowe coraz częściej uczestniczą w różnorodnych imprezach plenerowych. To forma kierowana do ogółu obywateli, łącząca elementy edukacyjne z rekreacyjnymi. Organizowana jest ona poza archiwum i we współpracy z innymi instytucjami, jak np. muzea, placówki kulturalne, grupy rekonstrukcyjne. Z okazji 90. rocznicy odzyskania niepodległości w 2008 r. sandomierski oddział archiwum wraz z Sandomierskim Stowarzyszeniem „Pamięć i Solidarność” przygotował instalację historyczną prezentującą listopadowe dni 1918 r. Instalację stanowiły wydruki skanów dokumentów (plakaty, ogłoszenia, informacje), które umieszczono na słupach ogłoszeniowych i rozmieszczono w uczęszczanych miejscach miasta. Prezentację obejrzały tysiące mieszkańców, a relację filmową na portalu YouTube obejrzało w ciągu 2 miesięcy ponad 800 osób⁷².

W czerwcu 2013 r. Archiwum Państwowe w Kielcach uczestniczyło w uroczystościach związanych z otwarciem Ośrodka Edukacyjno-Muzealnego „Świętokrzyski Sztetl” oraz obchodach XI Spotkań z Kulturą Żydowską w Chmielniku, a także obchodach kolejnego, organizowanego w naszym mieście – „Święta Kielc”. W trakcie tych uroczystości kieleccy archiwiści po raz pierwszy mieli okazję promować swoją działalność w plenerze. Oprócz wydawnictw zainteresowani mogli uzyskać porady w zakresie przechowywania dokumentacji osobowo-płacowej zlikwidowanych przedsiębiorstw i instytucji oraz z zakresu nie tracącej swej popularności genealogii, mogli także otrzymać przygotowane specjalnie na tę okazję materiały promocyjne.

Innymi formami popularyzacji zasobu archiwalnego są publikacje w periodykach, jak: „Archeion”, „Archiwista Polski”, „Teki Archiwalne”, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, „Między Wisłą a Pilicą”, a ostatnio „Studia Muzealno-Historyczne” i „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne”.

Następne zagadnienie to konferencje naukowe i popularnonaukowe czy też sesje lub sympozja, w których archiwum również bierze czynny udział. Z ostatnich dwóch lat wymienić można choćby zorganizowaną w 2011 r. przez archiwum kieleckie konferencję pt. *Z dziejów, zasobu*

---

⁷² Roczne sprawozdanie.

i działalności Archiwum Państwowego w Kielcach, oraz tegoroczną konferencję *Z dziejów Powstania Styczniowego w Kielcach i regionie świętokrzyskim*, która odbyła się 23 stycznia na kieleckiej Karczówce. Konferencję tę zorganizowało Muzeum Historii Miasta Kielc we współpracy z Instytutem Historii UJK, Archiwum Państwowym w Kielcach oraz Stowarzyszeniem Apostolstwa Katolickiego – Księża Pallotyni na Karczówce. Inne, w których archiwum brało udział, to: konferencja z 2009 r. dotycząca obchodów XX rocznicy Wyborów 1989 r. zorganizowana przez Oddział Zamiejscowy w Sandomierzu; konferencja z 2010 r. nosząca tytuł *Z dziejów i tradycji ewangelików kieleckich* zorganizowana przez Parafię Ewangelicko-Augsburską w Radomiu i Kielcach, Muzeum Historii Miasta Kielc, Instytut Historii UJK oraz Kieleckie Towarzystwo Naukowe; w 2012 r. – konferencja popularnonaukowa poświęcona pamięci hrabiny Franciszki z Krasińskich Wettyn, księżnej kurlandzkiej; konferencja naukowa: *Z dziejów przemysłu w Kielcach w XIX i XX stuleciu*⁷³; czy konferencja pt. *Miasto lokacyjne na prawie magdeburskim – Nowa Słupia*, zorganizowana we wrześniu 2013 r. w ramach obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa pod hasłem „Nie od razu Polskę zbudowano”.

Warto też wspomnieć o tego typu przedsięwzięciach z lat już trochę odległych, a mianowicie: sesji naukowej z 1985 r. – *Źródła do dziejów Kielecczyzny w dobie nowożytnej i najnowszej*, zorganizowanej przez Archiwum Państwowe w Kielcach, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Kielcach, Instytut Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach oraz Towarzystwo Przyjaciół Górnictwa, Hutnictwa i Zagłębia Staropolskiego, konferencji z 1986 r. poświęconej 200. rocznicy Sejmu Wielkiego i Konstytucji 3 Maja, spotkaniu naukowym poświęconym pamięci byłego dyrektora kieleckiego archiwum dra St. Marcinkowskiego (zorganizowanym w 1989 roku wraz z Kieleckim Oddziałem Polskiego Towarzystwa Historycznego), sesji naukowej z 1993 r. zorganizowanej przez Urząd Miasta Skarżyska-Kamiennej w 70. rocznicę nadania praw miejskich, konferencji z 2000 r. – *Spółczeństwo polskie w okresie I wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku*, zorganizowanej wspólnie z Kieleckim Towarzystwem Naukowym i Instytutem Historii WSP w Kielcach.

---

⁷³ Ibid.

W latach 1984–2011 archiwiści brali udział w ok. 40 sesjach i konferencjach naukowych⁷⁴. Ale i przed 1984 r. również uczestniczono w tego rodzaju przedsięwzięciach – np. konferencji poświęconej powstaniu styczniowemu – w 1963 r., dwudziestolecium Polski Ludowej – w 1964 r., Tysiącleciu Państwa Polskiego – w 1966 r. czy sesji naukowej z 1977 r., pt. *Dzieje Kielecczyny w historiografii Polski Ludowej. Stan i program badań*⁷⁵.

Innym sposobem upowszechniania wiedzy o archiwum i jego zasobie jest współpraca z instytucjami kulturalnymi, naukowymi i oświatowymi. Najczęściej dotyczy ona Instytutu Pamięci Narodowej oraz Muzeum Historii Kielc. Efektem tej współpracy są nie tylko wystawy, ale także sesje i publikacje naukowe. Inne instytucje to np. Archiwum Diecezjalne w Kielcach (tu współpraca dotyczy głównie kwestii konserwacji i zabezpieczania zasobu) oraz Wojewódzka Biblioteka Publiczna (gdzie na portalu Świętokrzyskiej Biblioteki Cyfrowej udostępniane są pozycje z biblioteki archiwalnej), a w ostatnim czasie Mauzoleum w Michniowie. Jednakże najdłuższy staż ma współpraca, w której partnerem jest UJK. Jest to działanie w zakresie edukacji studentów przede wszystkim Instytutu Historii, ale także filologii polskiej czy bibliotekoznawstwa. Tego rodzaju współpraca dotyczy także szkół, i to nie tylko liceów, ale i niższych szczebli.

Osobna uwaga należy się stowarzyszeniom, z którymi archiwum również utrzymuje stały kontakt, przede wszystkim Świętokrzyskiemu Towarzystwu Genealogicznemu *Świętogen* oraz Regionowi Ziemia Sandomierska NSZZ Solidarność w Stalowej Woli, Sandomierskiemu Stowarzyszeniu Pamięć i Solidarność, Oddziałowi Polskiego Towarzystwa Historycznego w Starachowicach, Towarzystwu Przyjaciół Starachowic, Towarzystwu Przyjaciół Wąchocka, Rodzinie Katyńskiej w Starachowicach, Rodzinie Firlejowskiej w Starachowicach, Oddziałowi Polskiego Towarzystwa Historycznego w Skarżysku-Kamiennej.

Podsumowując pozwolę sobie stwierdzić, że działalność archiwum mająca na celu popularyzację przechowywanego zasobu rozpoczęła się wraz z jego powstaniem, trwa przez cały czas i udoskonala się wraz z nowo powstającymi możliwościami, jak np. Internet, który daje coraz większe szanse na tzw. mickiewiczowskie „dotarcie pod strzechy”.

---

⁷⁴ H. Mazur, *Działalność*, s. 76.

⁷⁵ E. Derdowska-Szczepaniak, *Działalność*, s. 15-16; APK, AP w K, sygn. 1358, nlb, sygn. 145, s. 2.

90 years of the Kielce National Archives

Having 90 years long history, the Kielce National Archives has been exercising a significant influence on the society of the region resulting in increasing the numbers of those who are willing to use its sources. The employed archivists undertake the task of the so called “the archives’ mission”, which aims at : “successful preserving the past testimonies ensuring the easy and common access to them to support the nation’s and the society’s development”.

This mission has been pursued by “ ensuring every citizen a friendly, steady and safe access to the archived information sources at any time or place convenient, inspiring and supporting the public sector in managing the information sources of any kind, preserving the historical memory sources as well as the state’s and the citizens’ best interests, creating and supporting educational enterprises on teaching about and understanding the nation’s, state’s, communities’ and individual citizens’ past, strengthening the need to participate in preserving national heritage, showing the citizens the importance of the archived sources and the possibilities of its wide use, and continuous adjustment of the archives to the changing circumstances and needs.”

The activity of the archives in the field of popularizing its sources started with its establishing and has been improving ever since using the newest technological inventions, like the Internet to reach every household.

Key words: the Kielce National Archives, access to the archives, knowledge spread on the archives, education, historical research, genealogic research, the history of the Kielce National Archives.